

sen kereskedői hivatalnoki és tudományos pályákon többnyire jó, esetleg azonban kiváló eredményeket érnek el. Hasonlóképen fokozottabban mértékben megkívánják az egyéni bánásmódot azok, akiknek egységes, de egyoldalúan kiváló képességeik vannak. Ha megfelelően értékeljük az egyes irányokban elért kiváló eredményeiket a más irányokban elért gyengék kiegyenlítésére, élet vesszük annak a veszedelemnek, hogy a tanuló az iskola mártírjának higgye magát. Az ilyen tanulókból később gyakran válnak kiváló tudósok írók, művészek és költők.

De leginkább megkívánják az egyéni bánásmódot a rendkívüli tehetségek, a lángész-jelöltek. Sok türelemmel, óvatossággal, tapintattal tudjuk csak elérni, hogy az iskolában némileg jól érezzék magukat. Az iskolában rendszeren nagyon mérsékelt, többnyire az átlag alatt álló eredményt tudnak csak elérni, de az életben közülük válnak ki a legkiválóbb írók, költők, művészek tudósok, néha esetleg a gyakorlati pályák nagy emberei.

*

Visszaemlékezés az iskola évekre. *Graf* könyvével foglalkozva a *Monatschrift für höhere Schulen* januári füzetében *Jonas Cohn* először azt a kérdést fejtegeti, hogyan jönnek létre az ilyen visszaemlékezések az iskolában eltöltött évekre, az ott szerzett benyomásokra. Csak egyes események maradnak emlékünkből, amelyek valami okból különös benyomást gyakoroltak ránk, ezek is egyszerűsödnek az emlékezetben, a szembeszökő vonások mindinkább kiéleződnek. Épígy egyszerűsödnek az eseményekhez fűződő érzelmeink. Amellett az emlék maga is kelt érzelmet, amely nem okvetlenül egyezik meg avval, amely az eseményhez fűződött és azt esetleg meghamisítja. Mind e hibák mellett van némi értéke az összefoglaló ítéletnek, amelyet az emlék bennünk hagy, mert ha ez nem tükrözi is hiven a valóságot, de mégis a benyomásoknak és az ítélező hajlandóságainak terméke.

Cohn második kérdése, hogy az egyes foglalkozások között hogyan oszlanak meg a kedvező és kedvezőtlen vélemények. E tekintetben világosan meg lehet különböztetni a foglalkozási csoportokat. Az egyik oldalon (kedvező vélemények) találjuk a bölcsészeket, nyelvészeket és teológusokat, tehát a szellemi tudományok munkásait, a másik csoportban a művészeket, akik között a képzőművészek nyilatkozatai legkedvezőtlenebbek; középen állnak a gyakorlati élet emberei és a jogászok. Ez érthető is, mert az iskola legkevésbé nyújtja azt az ügyességi képzést, amire a művészeknek szükségük van.

A véleménymondók társadalmi származását illetőleg érdekes tapasztalat, hogy gyakrabban dicsérik az iskolát olyan emberek, akik

szegényes és nyomasztó viszonyok közt növekedtek fel. Általában jó véleményeket olvashatunk a magánoktatásról, de érzik a hiányait is. Az intézeteket illetőleg a népiskolát dicsérik, de nem ritkán jó a vélemény kisvárosi, szigorúan humanisztikus intézetekről, ahol a felső osztályokban a kis létszám lehetővé tette az egyéni tanítást. A tárgyak közül a régi nyelvekről adták a legkülönbözőbb véleményeket. Sokszor kedvezőenül nyilatkoznak a mennyiségtanról.

Legérdekesebbek a tanítókra vonatkozó nyilatkozatok. Épen a szigorú tanárokat dicsérik és azokat, akik sokat követeltek tanulóiktól. Büszkéek voltak, ha ilyen embereknél eredményt értek el és utólag örültek ezeknek a szigorú követelményeknek, amelyekkel szemben helyt tudtak állni. Szívesen emlékeznek azokra is, akik külön munkásságra buzdítottak. Általában egyébként a tanító és tanítvány viszonyában egészen egyéni momentumok is közbejátszanak.

Befejezésül egy kérdést vet fel *Cohn*. Ezek a nyilatkozatok a néhány évtized előtti iskolára vonatkoznak. Javultak-e azóta az állapotok? Javulás van, de ha jól megnézzük a nyilatkozatokat, azt is láthatjuk, hogy a régi iskola egyik-másik tekintetben fölötte áll a mainak.

*

Tudatosság és tanulás. Az bizonyos, hogy a tiszta tudatosságnak igen nagy a fontossága minden tanulásnál, de sok tanulás történik a tudat alatt is. A tudatosságot a tanulással kapcsolatban vizsgálta *Louise Ellison Ordahl* azokban a kísérletekben, amelyekről *American Journal of Psychology* múlt évfolyamában számol be. Kísérleti vizsgálataival azt igyekezett eldönteni, hogy 1. segítik-e a tanulást oly tényezők, amelyek egyáltalában nincsenek a tudatban, vagy csak nagyon csekély mértékben 2. az olyan szokás (habitus), amelynek a létezéséről és fejlődéséről nincs tudatunk, épúgy létrejön-e, ha elfordítjuk a tudatot a szokás keletkezéséhez szükséges elemekről; végül mi a tudatosság szerepe; 3. értelmi tényezőt nem tartalmazó, 4. izomimpulzusok bonyolult koordinálását kívánó és 5. tisztán értelmi jellegű anyag tanulásánál. A kísérletek a következő eredményekre vezettek. A kísérletek első csoportja nagyrészt negatív eredményeket adott, de ebből következtethetjük, hogy ami teljesen kívül esik a tudaton, bár oly körülmények közt van, hogy könnyen belekerülhet a tudatba, egyáltalában nem lehet nagy hatással ugyanazon anyag tanulására, amikor azután világos tudatba kerül. A második csoportban azt lehetett látni, hogy a szokás keletkezhetik, ha nincs is tudatunk keletkezéséről. De a szokás annál erősebb, határozottabb lesz, mennél figyelmesebben végezzük azokat a tevékenységeket, amelyek a szokás keletkezéséhez szükségesek. A kísérletek három utolsó csoportjában